

PODOBESEDE IN MISLIKE

Janez Zalaznik

Besede in podobe so eno.

Hugo Ball, 1915

Tekst in podoba se zdita na prvo pomisel dve ločeni izrazili, s katerima ljudje oblikujemo svoje misli, čutenja in ideje. Zato morda ne preseneča odziv ljubiteljskih umetnikov, na katere je *Javni sklad republike Slovenije za kulturne dejavnosti* naslovil temo letošnje tematske razstave, češ da je tema težka in neobičajna za likovni prostor. Obema trditvama bi lahko celo pritrdil, ob tem pa le potrdil pravilnost odločitve. Smisel tematskih razstav, ki imajo ambicijo razširiti likovno in miselno obzorje likovnih ustvarjalcev (ne le ljubiteljskih, velja za vsakogar), je ravno v postavljanju izzivov, v zastavljanju vprašanj in problemov, ki naj ustvarjalca napeljejo k iskanju novih rešitev in spoznanj o možnostih ustvarjalnega izražanja. Seveda je težko stopiti z ustaljene poti in se poskusiti na novem, še neznanem polju, a ustvarjanje (*creatio*) že v osnovi predpostavlja preseganje znanega, željo po drugačnem, namero po inovaciji. Po drugi strani je razpisana tema logično nadaljevanje tematike razstave iz leta 2010. Slednja je izpostavila kolaž kot nekonvencionalno tehniko, ki likovnika bolj kot v iskanje rešitev znotraj klasičnih likovnih obrtniških znanj spodbuja k spontani ustvarjalnosti in izražanju tiste likovne senzibilnosti, ki se je ne da naučiti, lahko pa se jo z delom neguje in krepi. Prav kolaž pa je v začetku XX. stoletja tudi široko odprl likovni prostor črkam, številkam, znakom in besedilom. Čeprav je naveza med tekstom in podobo v likovni umetnosti navzoča že od samih začetkov človekovega vizualnega izražanja, pa je kolaž z vnosom elementov iz vsakdanjega, medijskega in potrošniškega sveta omogočil, da je tekstovno postalo enakovreden element likovne podobe. O tem in o razvoju ter pomenu te zveze je (ne samo za namene pričujoče razstave) pri JSKD izšel priročnik *Tekst in podoba – zgoščena zgodovina nekega razmerja**. Na predavanjih in delavnicah s(m)o mentorji likovnikom pokazali, da zveza besedila in podobe vendarle ni tako neobičajna, temveč da je v umetnosti zadnjega stoletja in še posebej v sodobni ustvarjalnosti vseprisotna ter, kot se včasih zdi, že skoraj neizbežna.

Tekst je v likovni podobi lahko prisoten na različne načine. Kolaž je, zlasti v dadaizmu, v njem prepoznal učinkovitega prenašalca sporočil. Ta se s prehodom v nov medij lahko izostrijo ali pa se njihov osnovni pomen in smisel spreobrne v lastno nasprotje. Podoba s tako vključenim tekstom družbene, kulturne ali politične vsebine je postala orožje v rokah ustvarjalcev v surovih časih vstajajočih diktatur. Tekst je v likovno podobo vnesel popolnoma nove razsežnosti parodije, posmeha, lucidnega spreobračanja pomenov in načinov »branja« same stvaritve. Gledalca je prisilil v iskanje povezav med naslikanimi in vnesenimi nelikovnimi komponentami ter posameznimi besedili

(ki so pogosto omogočala različna vsebinska branja), predvsem pa je od njega zahteval drugačno umevanje likovnega dela, kot ga je bil slednji vajen v tisočletni zgodovini umetnosti.

Drug pogled na moč črk, števil in besedilnega so raziskovala avantgardna umetniška gibanja v prvi polovici XX. stoletja, ki so v teh elementih uvidela tudi bogastvo vizualne izraznosti. Črke in številke so si na slikah izborile enakovredno mesto ob geometrijskih ali organskih oblikah in linijah, ki so osnovni gradniki vsake likovne podobe (naj ob tem spomnim le na misel francoskega slikarja Mauricea Denisa, *da je slika – preden postane konj, gola ženska ali neka zgodba – predvsem ploska površina, zapolnjena z barvami, razporejenimi v določenem redu*). Črke in številke so bile lahko osvobodjene svoje osnovne namembnosti in torej čisto likovne tvarine, ki niso želele sporočati ničesar, ampak so gledalca napeljevale k občudovanju lastnih likovnih kvalitiet ali kvalitiet likovne izvedbe kot take. Lahko pa so ob vsem tem na gledalca naslavljale tudi zahtevne vsebine, miselne in vizualne zanke ter odpirale nove poti izražanja idej, ki bi jih klasično zasnovana slika le stežka tako učinkovito utrla. Umetniki so v XX. stoletju besedilo sprejeli kot primeren del likovne podobe, kot eno od možnosti, ki v poplavi vizualnih informacij sodobnega sveta likovno delo naplavi na površino ali celo kot osnovno sredstvo svojega sicer v likovnosti zasnovanega ustvarjanja. Besedilo se tako lahko pojavlja kot del slike, skulpture, prostorske instalacije, fotografije in video zapisa ali nastopa samostojno na različnih nosilcih, od preprostega zapisa na papirju do kompleksnih rešitev s pomočjo sodobne elektronske tehnologije. Najdemo ga tako v galerijskih prostorih kot na javnih mestih, mimikrira se v druge medije ali slednje spreminja v umetniška dela. Besedilo v najširšem pomenu je v sodobni umetniški praksi dodobra udomačeno, da ga zlahka sprejmemo kot del likovne prakse, hkrati pa s svojo semantično močjo predstavlja umetnikom nove izzive in njihova dela pošilja v zahtevne analize ne le umetnostnim teoretikom in zgodovinarjem, ampak tudi lingvistom, semiotikom, filozofom in psihologom.

Državna tematska razstava nam v izboru najkvalitetnejših del ponuja širok razpon možnosti, ki se je ustvarjalcem ponujal ob razpisani temi. Izbor je nastal na osnovi natančnega ogleda desetih regijskih razstav, ki so (povečini) ponujale že selekcionirane izbore vsega, kar so likovniki iz celotne Slovenije poslali na razpis. Tako so že področni selektorji izločili večino del, ki niso ustrezala razpisani temi ali pa je bila njihova likovna kvaliteta nezadostna. Osemindeset del, ki so se uvrstila skozi končno selektorsko sito, pomeni dokaj oster izbor, hkrati pa pred gledalca, strokovno in ljubiteljsko publiko prinaša razstavo, ki po svoji kvaliteti in domiselnosti formalnih rešitev ne le presega običajne preglede ljubiteljske likovne dejavnosti, temveč se kaže kot odličen kulturni dosežek.

Avtorji so tekst v likovno podobo prenesli na različne načine ter z različnimi nameni in razumevanjem materije. Največ likovnikov je ostalo pri sliki, ustvarjeni v oljnih ali akrilnih barvah; tekst so uporabili kot nosilec družbeno angažiranega sporočila ali pa so črke, številke in besede vzeli kot ponujeni likovni material, iz katerega so sestavili likovno učinkovito podobo. To so zasnovali v bolj strogih,

geometrizaranih oblikah ali kot igriv, sproščen avtorjev rokopis. Zanimiva in likovno zrela dela prinašajo tudi odtisi v različnih grafičnih tehnikah predvsem globokega tiska. Veliko ustvarjalcev je nadaljevalo preteklo izkušnjo kolaža, pri čemer so se v izbor uvrstila tista dela, pri katerih je tekst ključen element podobe. Kontinuiteta uporabe kolaža po pretekli tematski razstavi je seveda razveseljivo dejstvo in bi ga veljalo še naprej spodbujati, a tokrat žal številni (sicer zanimivi) kolaži (v torek dokaj hudi konkurenci) niso v celoti zadovoljili razpisane teme. Razveseljiv je tudi velik odziv in kvaliteta del s področja skulpture in fotografije. Fotografija je uporabljena kot osnova digitalno manipulirane podobe ali kot »čista« fotografija, pri kateri po svoji duhovitosti izstopajo predvsem fotografski »ready-madei«, posnetki opozorilnih tabel ali segmentov popisanih zidov, ki s prenosom v drug medij dobijo popolnoma drugačne pomene in kvalitete. Tudi kiparska dela so se tokrat izkazala kot tista, pri katerih so ustvarjalci našli odlična izhodišča za preigravanja možnosti uporabe črk v tridimenzionalnem prostoru. Nekaj del, ki predstavljajo morda sploh najzanimivejši segment razstave, se giblje na mejnih področjih med sliko in skulpturo ali pa je kip le del širše zastavljenega performansa. V dveh primerih lahko govorimo o skoraj konceptualno zasnovanih delih, ki se iztečeta v duhovito in lucidno rešitev. Tudi nekaj sicer čisto slikarsko zasnovanih del presega klasično razumljeno polje slike in se odreče steni kot površini za obešanje slik, ob tem pa gledalca vabi k aktivni udeležbi pri oblikovanju »končne« podobe. Kar nekaj del torej pričakuje aktivnega gledalca, ki bo šele s svojo dejavnostjo in prisotnostjo osmislil samo delo. Vključitev gledalca kot soustvarjalca ali celo kot »likovni material« kaže na izstop teh ustvarjalcev iz razmišljanja o umetnosti na način XIX. stoletja (ki je še vedno močno prisoten med ljubiteljskimi likovniki) in na zavedanje o spremembah tako ustvarjanja kot percepcije likovne umetnosti, ki so jih prinesla pretekla desetletja. Likovna podoba ni več le predmet občudovanja, tudi ne več zgolj prostor vživetja, ampak predvsem zahteva gledalčevo aktivno sodelovanje in miselni napor. To pa je seveda veliko več, kot običajno dobimo ob razstavah ljubiteljskih likovnikov, kjer laična publika dela deli na lepa in druga, manj všečna, bolj podučena srenja pa razpravlja o pravilnosti risbe (kar koli že to komu pomeni), sposobnostih verne upodobitve in siceršnji ustvarjalčevi (ne)spretnosti.

Tema *Tekst in podoba* tako ni bila le težek izziv za ustvarjalce, verjetno utegne biti tudi razstava podobno težek zalogaj za obiskovalce. Tako kot prvi bodo morali tudi slednji seči prek ustaljenih navad in pričakovanj. Za trud bodo, verjamem, nagrajeni. Kot so z doseženim nagrajeni za svoj pogum tudi snovalci tematskih razstav pri JSKD, predvsem pa vsi tisti ustvarjalci, ki nam kažejo svoje dosežke na pričujoči razstavi.

*Janez Zalaznik, Tekst in podoba – zgoščena zgodovina nekega razmerja, JSKD, 2011

